

WĘGRÓW I ZIEMIA LIWSKA

PERŁY KULTURY I ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA

WĘGRÓW

I ZIEMIA LIWSKA

PERŁY KULTURY I ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA

Redakcja naukowa:

Wiestaw Kaprowski
Franciszek Midura
Jan Wiktor Sienkiewicz

ALMAMER
WYŻSZA SZKOŁA EKONOMICZNA

Warszawa 2009

Książka powstała dzięki wsparciu finansowemu Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Mazowieckiego i Starostwa Powiatowego w Węgrowie

RECENZENCI

Dr Aleksy Chmiel
Prof. zw. dr hab. Ludwik Malinowski

OPRACOWANIE REDAKCYJNE I KOREKTA

Joanna Warecka

SKŁAD

Tomasz Fabiański

ŁAMANIE

Beata Kocój

PROJEKT OKŁADKI

GARMONT Agencja Reklamowa

ZDJĘCIA NA OKŁADCE

Stanisław Fiedorzuk
Roman Postek

Redaktorzy i wydawnictwo dziękują za bezpłatne udostępnienie zdjęć Urzędowi Gminy Liw,
Urzędowi Miejskiemu w Węgrowie, Starostwu Powiatowemu w Węgrowie oraz Stanisławowi
Fiedorzukowi i Romanowi Postkowi.

© Copyright by ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2009

ISBN 978-83-60197-92-9

WYDAWCA

Zakład Wydawniczy DrukTur sp. z o.o.
01-201 Warszawa, ul. Wolska 43
tel. 022 321 85 03
www.druktur.pl, e-mail: wydawnictwo@druktur.com.pl

DRUK I OPRAWA

DRUKPOL
00-739 Warszawa, ul. Stępińska 22/30

Spis treści

<i>Krzysztof Fedorczyk</i>	
Zapraszam na Ziemię Węgrowską	7
<i>Janusz Merski</i>	
Przesłanie	9
<i>Wiesław Kaprowski, Franciszek Midura, Jan Wiktor Sienkiewicz</i>	
Wprowadzenie	11
<i>Franciszek Midura</i>	
Historia i dziedzictwo regionu podstawą atrakcyjności turystycznej Mazowsza	15
<i>Henryk Bartoszewicz</i>	
Źródła kartograficzne do dziejów Węgrowska do końca XIX wieku . . .	29
<i>Wiesław Kaprowski</i>	
„Mapa szczególna” województwa mazowieckiego Karola de Perthéesa .	51
<i>Jan Paweł Piotrowski</i>	
Atrakcyjność turystyczna powiatu węgrowskiego w dokumentach strate- gicznych i literaturze turystyczno-krajoznawczej	61

Wiesław Kaprowski

Geografia turystyczna powiatu węgrowskiego 89

Roman Postek

Szlak doliny Liwca 95

Przemysław Pilich

Przyrodnicze obszary chronione w powiecie węgrowskim 113

Pieńkos Kazimierz, Tymińska Urszula

Gospodarstwa agroturystyczne jako element atrakcyjności turystycznej powiatu węgrowskiego 125

Jakubiuk Magdalena, Tymińska Urszula

Szlaki turystyczne jako czynnik atrakcyjności powiatu węgrowskiego i siedleckiego 143

Ewa Zawadzka-Kowalska

Ekstaza i iluzja. El Greco i Michelangelo Palloni – śladami arcydzieł malarstwa na Mazowszu 153

Stanisław Fiedorczuk, Jerzy Suchwałko

Prace konserwatorskie fresków Michelangelo Palloniego w farze węgrowskiej 183

Maria Koc

Wielki Gościniec Litewski jako szlak turystyczny 201

Stanisław Piekarski

Turystyczne aspekty zagospodarowania Cytadeli Warszawskiej – głównej twierdzy Mazowsza 205

Indeks nazwisk 249

Indeks miejscowości 253

Zapraszam na Ziemię Węgrowską

*I nie masz bardziej urokliwej krainy, jak ta Ziemia,
gdzie Mazowsze z Podlasiem ślub bierze,
a wstęgą małżeńską im Liwiec płynący.*

Witam Państwa w imieniu mieszkańców Powiatu Węgrowskiego. Witam słowami Jana Pawła Woronicza, proboszcza liwskiego i pisarza, późniejszego prymasa Królestwa Polskiego, który przed laty mieszkał na naszym terenie.

Wyrażam nadzieję, że zechcą Państwo nie tylko odwiedzić pogranicze mazowiecko-podlaskie na kartach tej interesującej publikacji, ale przyjadą, aby na własne oczy ujrzeć piękno tej Ziemi i doznać życzliwości jej mieszkańców.

Powiat Węgrowski to region o bogatej przeszłości z perspektywami na dobrą przyszłość. To także rozsiane wśród lasów urokliwe dwory, pałace i świątynie oraz legendy zaklęte w zabytkowych obiektach. Nasz region to także wymarzone miejsce do odpoczynku – należymy wszak do „Zielonych Płuc Polski”. Nieskażone powietrze, soczysta zieleń, bogactwo natury to tylko niektóre walory naszego malowniczego terenu.

Wzdłuż północnej granicy powiatu płynie rzeka Bug – prawdziwie Europejski Korytarz Ekologiczny, zaś barwną dolinę tworzy jego dopływ – Liwiec. Turystów oczekuje Nadbużański Park Krajobrazowy, zajmujący znaczną część powierzchni naszej „małej Ojczyzny”. Mamy ambicję zostać, być może w niedalekiej przyszłości, krajobrazowymi płucami nie tylko Polski, ale nawet Europy.

Powiat Węgrowski został zakwalifikowany do tzw. Zielonych Płuc Polski, ponieważ 40% jego powierzchni leży na terenie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, a 30% na obszarze węgrowsko-siedleckiego krajobrazu chronionego. W powiecie jest 5 rezerwatów przyrody i ok. 150 pomników przyrody. Atrakcyjna turystycznie jest dolina Liwca – rzeki o dużych walorach krajobrazowych, a spływy kajakowe pomagają z bliska przekonać się o pięknie naszego terenu. Pod względem ochrony środowiska należymy do przodujących na Mazowszu.

Turysta spotka tu ciekawe zabytki: Bazylikę Mniejszą w Węgrowie z freskami Michała Anioła Palloniego i lustrem Twardowskiego, zamek książąt mazowieckich w Liwie, dwór w Suchej z 1743 roku czy zabytkowe obiekty sakralne. Warto też wspomnieć o zbiorach Muzeum Gwizdka w Gwizdałach (gm. Łochów).

W powiecie węgrowskim jednym z priorytetów jest promocja regionu. Aktywnie wspieramy finansowo lub organizacyjnie takie imprezy, jak Festiwal Obrzędów Weselnych w Węgrowie, Turniej Rycerski w Liwie, Złot Sympatyków Ziemi Węgrowskiej, Staropolskie Spotkania w Suchej czy „Anioły w Łochowie”, które wpisały się na stałe do kalendarza ogólnopolskich i mazowieckich imprez kulturalnych. Jako Samorząd bierzemy także udział w corocznych prezentacjach powiatów w ramach Dni Mazowsza, odbywających się w warszawskich Łazienkach.

Dużą wagę przywiązujemy do publikacji promocyjnych, a ta, którą trzymają Państwo w ręku, jest kolejną – pokłosiem konferencji naukowej na zamku w Liwie z udziałem kadry naukowej ALMAMER Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Warszawie.

Zapraszam gorąco na Ziemię Węgrowską – region pełen tajemnic i atrakcji turystycznych; tam, gdzie „Mazowsze z Podlasiem ślub bierze”.

Krzysztof Fedorczyk
Starosta Powiatu Węgrowskiego

Przesłanie

Pragnę serdecznie powitać uczestników konferencji naukowej *Atrakcyjność turystyczna Ziemi Węgrowskiej, Liwskiej i powiatu węgrowskiego*, w szczególności Pana Krzysztofa Fedorczyka – Starostę Węgrowskiego, oraz Bogusława Szymańskiego – wójta gminy Liw. Szczególnie ciepło chciałbym pozdrowić dyrektora Muzeum Zamku Zbrojownia w Liwie – Romana Postka, z którego życzliwej gościnności korzystamy i dzięki któremu organizowana przez ALMAMER konferencja odbywać się może w tak wyjątkowym miejscu.

Dzisiejsza konferencja wpisuje się w obchody 15-lecia ALMAMER Wyższej Szkoły Ekonomicznej. Dla naszej Uczelni ten rok jest rokiem szczególnym, podsumowujemy nasze osiągnięcia, prezentujemy nasz dorobek naukowy. Z dumą mogę powiedzieć, że ALMAMER jest jedną z najstarszych i najbardziej liczącą się spośród uczelni niepublicznych w Polsce.

Mocną stroną naszej Uczelni jest Wydział Turystyki i Rekreacji. Wydział, który jako pierwszy w Polsce otrzymał uprawnienia do prowadzenia studiów magisterskich, który cały czas się rozwija i cieszy się niesłabnącą popularnością wśród studentów.

Nasza konferencja wpisuje się w realizowany przez ALMAMER wieloletni program badawczy *Atrakcyjność turystyczna województwa mazowieckiego* realizowany na podstawie porozumienia z Marszałkiem Województwa Mazowieckiego dr. Adamem Struzikiem.

Mazowsze oferuje niezwykle różnorodność turystyczną; najlepszym tego dowodem jest fakt, że poruszamy się między takimi tematami, jak *Dziedzictwo przemysłowe Mazowsza* – reprezentowanym przez Żyrardów, który słusznie aspiruje do znalezienia się na liście światowego dziedzictwa UNESCO, a wyjątkowym i niezwykle Liwem oraz Ziemią Węgrowską.

Trudno znaleźć miejsce bardziej niezwykle niż Liw, tak ciekawe i mocno wpisane w historię Polski. Widzimy to najlepiej obradując w zamku, którego początki sięgają XIII wieku, a który w obecnym kształcie powstał dwa wieki później. Był najmniejszą ceglana warownią na Mazowszu.

Ale tradycję Liwa wyznaczają także niezwykle osoby – Bona Sforza, na której polecenie dokonano przebudowy zamku, Aleksander Jan Alancy – wychowawca dzieci Zygmunta III Wazy i proboszcz w Liwie. Przykłady można by mnożyć.

Dzisiejsza konferencja swoją tematyką obejmuje znacznie szerszy obszar. Najlepiej dowodzą tego prezentowane referaty dotyczące zarówno atrakcyjności turystycznej obiektów militarnych na Mazowszu, jak i dzieł El Greco i Michała Anioła Palloniego w Siedlcach i Węgrowie.

Jestem przekonany, że konferencja dostarczy wielu interesujących tematów do naukowych rozważań i ciekawej dyskusji. Życzę owocnych obrad.

Prof. dr Janusz Merski
Rektor ALMAMER

Wprowadzenie

Kontynuując zapoczątkowane w 2008 roku badania naukowe w Katedrze Przestrzennych i Kulturowych Podstaw Turystyki oraz Katedrze Turystyki ALMAMER Wyższej Szkoły Ekonomicznej w ramach programu *Atrakcyjność turystyczna Mazowsza*, zaprojektowanego na lata 2008–2012, redaktorzy niniejszego tomu oddają do rąk czytelnika owoc drugiej z kolei konferencji naukowej pt. *Atrakcyjność turystyczna Węgrowa, Liwa i okolic*, która odbyła się na zamku w Liwie 6 czerwca 2009 roku. Wzorem pierwszej konferencji naukowej, zorganizowanej przez ten sam zespół w ramach powyżej wspomnianego programu badawczego, a poświęconej *Dziedzictwu przemysłowemu Mazowsza i jego roli w turystyce*, która miała miejsce w Żyrardowie w 2008 roku i wydanej w tymże roku książki o takim samym tytule, niniejsza publikacja wzbogacona została również o teksty autorów, którzy nie brali udziału w obradach konferencji, a których zainteresowania badawcze obejmują m.in. atrakcyjność turystyczną Mazowsza i jego znaczenie na mapie Polski i Europy.

Opublikowane w wydawnictwie tematy pozwalają zdefiniować pojęcie „atrakcji turystycznych”, różnych sposobów ich badania i określania kryteriów atrakcyjności poszczególnych subregionów i miejscowości. W tekstach autorzy skoncentrowali się także na bogactwie dziedzictwa kultury materialnej Liwa, Węgrowa i okolic, w tym form architektonicznych obiektów

zabytkowych, a także na różnorodności biologicznej i krajobrazowej ekosystemów przyrodniczych regionu.

Zaznaczyć w tym miejscu należy również istotny wkład, jaki w przypomnienie i popularyzację historii Węgrowa mają sami mieszkańcy miasta. Dzięki staraniom Małgorzaty Piórkowskiej do Miejskiej Biblioteki Publicznej w Węgrowie sprowadzona została kopia jedyne zachowanego, przechowywanego obecnie w Bibliothèque Nationale w Paryżu, wydrukowanego w Węgrowie w 1579 roku egzemplarza dzieła Piotra z Goniądza pt. *Doctrina pura et clara de praecepis Christianae religionis articulus (Doktryna czysta i jasna o zasadach religii chrześcijańskiej)*, którego kartę tytułową publikujemy w niniejszej opracowaniu. Ponadto redaktorzy tomu, poprzez zamieszczenie m.in. tekstu o Cytadeli Warszawskiej, poszerzyli obszar konferencyjnych rozważań, w tym przypadku o ważny i atrakcyjny element na turystycznej mapie północnego Mazowsza. W ten sposób wszystkie zawarte w publikacji teksty stanowią kolejny etap badań szczegółowych, których ostatecznym celem, w następnych trzech latach – przygotowywanych do realizacji konferencji i publikacji – będzie wyodrębnienie najbardziej atrakcyjnych pod względem turystycznym obszarów i miejscowości na terenie województwa mazowieckiego.

*Wiesław Kaprowski
Franciszek Midura
Jan Wiktor Sienkiewicz*